

ІНСТИТУТ ВЛАСНОСТІ ТА ДОВІРИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ПРІОРИТИЗАЦІЯ, ІМПУЛЬСИ РОЗВИТКУ ТА КРИСТАЛІЗАЦІЯ ОБРИСІВ

THE INSTITUTE OF PROPERTY AND TRUST IN NATIONAL ECONOMY: PRIORITIZATION, IMPULSE OF DEVELOPMENT AND CRYSTALIZATION OF FACILITIES

УДК 330.837:330.341.1

<https://doi.org/10.32843/infrastruct39-2>

Краус Н.М.

д.е.н., доцент,
професор кафедри фінансів та економіки
Київський університет імені
Бориса Грінченка

Краус К.М.

к.е.н., доцент кафедри управління
Київський університет імені
Бориса Грінченка

Осецький В.Л.

д.е.н., професор кафедри економічної
теорії, макро- та мікроекономіки
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Kraus Nataliia

Borys Grinchenko Kyiv University

Kraus Kateryna

Borys Grinchenko Kyiv University

Osetskyi Valeriy

Taras Shevchenko National University
of Kyiv

У статті досліджено інститут власності національної економіки крізь призму регулюючих інститутів ринку власності, інституту обмежень, санкцій, примусу та інститутів пріоритизації розвитку власності. Зроблено спробу представити співвідношення в дії формальних та неформальних інститутів власності. Запропоновано авторське бачення імпульсів розвитку нової якості інституту довіри, проблем, що мають місце у розбудові довготривалих відносин на довірі, визначено їх характерні особливості та розкрито зміст. Авторами словлено думку про те, що сьогодні до ключових причин втрати довіри належать: неетична поведінка працівників (шахрайство, хабарництво, корупція), яка буває під час проведення аналізу ризиків бізнес-суб'єкта; ненадійність інформаційного захисту даних чи активів, які отримують від споживачів. Аргументовано дослідженнями вагомість розбудови відносин власності, заснованих на довірі. Розкрито заходи регулювання відносин власності, що не можуть не базуватися на не менш потужному інституті – інституті довіри в системі інституціонального оформлення. Представлено рейтинг інститутів забезпечення прав власності та довіри до урядових інститутів, якості правових інститутів в окремих країнах світу в 2011 і 2018 рр.

Ключові слова: інститут довіри, інститут власності, національна економіка, пріоритизація розвитку власності, імпульси розвитку нової якості інституту довіри.

В статье исследован институт собственности национальной экономики через при-

зму регулирующих институтов рынка собственности, института ограничений, санкций, принуждения и институтов приоритизации развития собственности. Сделана попытка представить соотношение в действии формальных и неформальных институтов. Предложено авторское видение импульсов развития нового качества института доверия, проблем, имеющих место в развитии долгосрочных отношений на доверии, определены их характерные особенности и раскрыто содержание. Авторами высказано мнение о том, что сегодня к ключевым причинам потери доверия относятся: неэтичное поведение работников (мошенничество, взяточничество, коррупция), которое бывает при проведении анализа рисков бизнес-субъекта; ненадежность информационной защиты данных или активов, полученных от потребителей. Аргументировано исследованиями значимость развития отношений собственности, основанных на доверии. Раскрыты меры регулирования отношений собственности, которые не могут не базироваться на не менее мощном институте – институте доверия в системе институционального оформления. Представлен рейтинг институтов обеспечения прав собственности и доверия к правительственным институтам, качества правовых институтов в отдельных странах мира в 2011 и 2018 гг.

Ключевые слова: институт доверия, институт собственности, национальная экономика, приоритизация развития собственности, импульсы развития нового качества института доверия.

The article examines the institute of ownership of national economy through the prism of regulating institutions of the property market, the institute of restrictions, sanctions, coercion, and the institutions of prioritization of property development. An attempt has been made to represent the correlation between formal and informal property institutions. Author's vision of the impulses for the development of a new quality of the institute of trust, the problems that have a place in the building of long-term relationships on trust, the characteristic features and the content are presented. Authors are of the opinion that the key reasons for the loss of trust today include: unethical behavior of employees (fraud, bribery, corruption), which occurs during the analysis of risks of business entity; unreliability of information protection of data or assets received from consumers. Rationale for trust-based property relations is grounded in research. It is established that measures of regulation of property relations consist of economic, moral, ethical, legal and contractual measures. The measures of regulation of property relations, which cannot but be based on no less powerful institute – the institute of trust in the system of institutional registration, are revealed. Trust has been shown to apply not only to the corporate brand, the products / services provided, or the people who represent the entity. Trust takes place in data and analytics. The rating of the property rights and trust institutions of the governmental institutions, the quality of legal institutes in individual countries in 2011 and 2018 are presented. Singapore and Sweden occupied the leading position in 2011 and 2018 years on the three indicators (quality of legal institutions, intellectual property rights and public domain to government institutions) of the rating of property rights and trust in governmental institutions. As for Ukraine, in terms of quality of legal institutions in 2011 and 2018 it was in the last positions in this rating. In terms of intellectual property rights, in the years under review, Ukraine had the worst ranking among the countries in the rating list, and by public confidence in governmental institutions, Ukraine ranked last in 2018 slightly in 2018 and ranked fourth from the end.

Key words: institute of trust, institute of property, national economy, prioritization of property development, impulses of development of new quality of institute of trust.

Постановка проблеми. Фактом сьогодні є те, що ефективну довгострокову модель розвитку економіки будь-якої країни світу неможливо побудувати без високого рівня інституту довіри з боку всіх стейкхолдерів: працівників, споживачів, постачальників, посередників, представників органів влади, власників тощо. Однак у сучасному світі відносини власності зі стейкхолдерами набувають

нового змісту, нового характеру та виходять на зовсім інший рівень довіри. Сучасний покупець на ринку більше не чекає від виробника чи торговця виключно надання послуги або продажу товару. Нині покупець вибагливий, хоче чогось унікального, він цінує власний час, а тому, звертаючись на ринок, бажає не лише отримати певну послугу чи придбати необхідний товар, він намагається

вирішити значно ширше коло своїх проблем, причому зробити це максимально швидко й ефективно за допомогою узгодженості між інститутом власності та інститутом довіри.

Саме низкою вищеперерахованих чинників і викликана потреба у даному науковому дослідженні, що полягає у з'ясуванні та обґрунтуванні пріоритизації ринку власності в ході інституціоналізації, імпульсів розвитку інституту власності в ході інституціональних змін та кристалізації обрисів у частині підвищення рівня довіри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Із дослідженням загальних аспектів інституційної довіри і методологічними аспектами інституту власності національної економіки та проблемами відновлення рівня довіри до різного роду інститутів пов'язані імена О. Голобородька [1], О. Гриценка [2], О. Дзюблюка [3], Т. Камінської [2], В. Кудряшова [4], П. Леоненка [5], О. Манжури [6], В. Мельника [7], В. Нападистої [8], А. Сен-Симона [9], Л. Шевченка [2] та ін. Але разом із тим значна кількість проблем, таких, наприклад, як соціально-економічні засади довіри до реформування системи органів державної влади, інституту власності, розбудова відносин власності, що засновані на довірі, та загалом шляхи розбудови нового інституту власності на засадах цифровізації, залишаються недостатньо дослідженими й потребують глибокого вивчення.

Постановка завдання. Мета статті – запропонувати авторське бачення матричної структури інституціоналізації ринку власності в національній економіці на засадах цифровізації; визначити регулюючі інститути ринку власності, інститути обмежень, санкцій та примусу, інститути пріоритизації розвитку власності, розкрито їх зміст; дослідити співвідношення в дії формальних та неформальних інститутів власності; вказати рейтинг інститутів забезпечення прав власності та довіри до урядових інститутів, якості правових інститутів в окремих країнах світу в 2011 і 2018 рр.; визначити імпульси розвитку нової якості інституту довіри, проблеми, що мають місце у розбудові довготривалих відносин на довірі; викристалізувати ключові причини втрати довіри, щоб на цьому пізнанні вибудувати новий сучасний інститут власності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Плеяда знаних соціалістів-утопістів А. Сен-Симон, Р. Оуен, Ш. Фур'є у дослідницькій праці «Вибрані твори», розкриваючи зміст відносин власності, стверджували, що «...інститут власності ... служить фундаментом суспільного будинку» [9, с. 355]. Науковець зі світовим ім'ям Г. Гурвич у статті «Соціалізм і власність» стверджував, що суспільна власність може належати лише державі й «ні найменшою мірою не належить окремим частинам держави або окремим громадянам», тому процес усупільнення є не що інше, як створення засад монополізації. На його думку, монополія – це

руйнівна сила, яка спотворює всі природно-економічні зв'язки в суспільстві [10, с. 409]. Свого часу об'єктивно сфокусував свою увагу на інституті права власності й американський економіст Ф. Пріор, стверджуючи, що «власність є сукупність прав або комплекс взаємозв'язків між людьми стосовно деякого блага, послуги або «речі», такі права повинні мати економічну цінність і забезпечуватися способом дії, визнаним у суспільстві» [4, с. 19]. Дане розуміння інституту власності викликає об'єктивну потребу у представленні матричної структури ринку власності крізь призму інституціоналізації (табл. 1).

У системі інституціонального оформлення розробляються адекватні конкретній ринковій ситуації заходи регулювання відносин власності, що не можуть не базуватися на не менш потужному інституті – інституті довіри. Ці заходи регулювання відносин власності складаються з:

- *економічних заходів*, які застосовують стимули економічного розрахунку, що засновані на свідомому і добровільному виборі прийнятних правил індивідуальної поведінки на основі економічної доцільності, використанні офіційних податкових пільг та переваг санкціонованого використання нових технологій;

- *морально-етичних заходів*, які засновані на пропаганді правил «чесного бізнесу» та суспільного неприйняття несанкціонованого використання чужої власності;

- *правових заходів* – захисту прав та інтересів авторів та їх правонаступників (захист «патентної монополії») силою законів держави за допомогою відповідних механізмів покарання виробників «піратів» за несанкціоноване використання об'єктів промислової власності;

- *договірних заходів*, що передбачають розроблення вигідних для підприємства договорів і угод та добровільне прийняття на себе договірних зобов'язань щодо співпраці та спільної діяльності з партнерами по бізнесу [2, с. 84].

Захистом прав власності є правове забезпечення недоторканності цих прав із високим рівнем довіри, їх непорушності, а в разі порушення застосування заходів примусового характеру, спрямованих на відновлення цих прав. Право на захист з'являється у власника прав власності лише в момент порушення або апелювання його прав та інтересів, що охороняються законом, і реалізується в рамках цивільних, кримінальних та адміністративних правовідносин, які виникли при цьому й за наявності високого рівня довіри. Згідно зі спостереженнями і дослідженнями в частині рівня забезпечення прав власності та довіри до різного роду інституцій, сьогодні простежується висока розбалансованість і падіння у розрізі показників за роками. Рейтинг інститутів забезпечення прав власності та довіри до урядових інститутів у різних країнах світу представлено в табл. 2.

Таблиця 1

Матрична структура інституціоналізації ринку власності в Україні

Типи інститутів за соціально-економічною орієнтацією	Регулюючі інститути ринку власності	Інститути обмежень, санкцій та примусу	Інститути розвитку власності
<i>Формальні інститути</i>	<ul style="list-style-type: none"> – колективні договори; – лізингові договори; – договори комерційної франшизи; – індивідуальні проєкти; – галузеві тарифні угоди; – регіональні угоди; – державні програми розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> – Трудовий кодекс України; – Адміністративне право України; – Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»; – Закон України «Про авторське право і суміжні права»; – Цивільний кодекс України 	<ul style="list-style-type: none"> – Закон України «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій»; – Закон України «Про управління об'єктами державної власності»; – Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»
<i>Неформальні інститути</i>	<ul style="list-style-type: none"> – неурядові програми науково-технічного розвитку; – правила внутрішнього розпорядку підприємства; – «Кодекс честі»; – норми поведінки; – звичаї, цінності і традиції 	<ul style="list-style-type: none"> – вимоги до дотримання технологічної, трудової дисципліни на дослідних підприємствах; – колективне засудження порушень технологічної дисципліни 	<ul style="list-style-type: none"> – система морального заохочення; – система матеріального заохочення; – соціально-економічний статус новатора, підприємства

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Рейтинг інститутів забезпечення прав власності та довіри до урядових інститутів в окремих країнах світу в 2011 і 2018 рр.

Країна	Якість правових інститутів ¹		Забезпечення прав інтелектуальної власності ¹		Суспільна довіра до урядових інститутів ¹	
	2011 р.	2018 р.	2011 р.	2018 р.	2011 р.	2018 р.
Сінгапур	6,11	6,1	6,1	6,2	6,4	6,4
Швеція	6,06	5,6	6,0	5,8	5,8	5,2
Фінляндія	5,98	6,2	6,2	6,5	5,0	5,8
Данія	5,94	5,5	5,9	5,6	5,4	5,1
Швейцарія	5,78	5,9	6,1	6,6	5,1	5,5
Нідерланди	5,61	5,8	5,8	6,2	5,1	5,6
Канада	5,57	5,4	5,4	5,8	4,4	5,0
Велика Британія	5,34	5,5	5,7	6,2	3,4	4,8
Німеччина	5,27	5,3	5,6	5,7	3,7	5,1
Японія	5,18	5,4	5,3	5,8	3,2	4,5
Франція	5,00	4,8	5,8	5,8	3,7	3,6
США	4,64	5,3	5,0	5,8	3,2	4,8
Китай	4,32	4,4	4,0	4,5	4,2	4,5
Індія	3,84	4,4	3,5	4,4	2,3	4,2
Бразилія	3,72	3,4	3,2	4,2	2,1	1,3
Польща	4,17	3,8	3,7	4,0	2,5	2,3
Грузія	3,97	4,2	2,8	3,7	2,8	2,9
Росія	3,08	3,7	2,5	3,7	2,7	3,4
Казахстан	3,54	4,0	2,6	4,0	3,3	3,8
Латвія	3,87	3,8	3,6	4,1	2,4	2,3
Естонія	4,99	5,0	4,8	5,4	3,9	3,8
Україна	2,98	3,2	2,6	3,3	2,0	2,5

¹ Оцінка за семибальною шкалою

Джерело: складено за [11]

Слід також зазначити, що довіра водночас стоується не лише корпоративного бренда, продуко-ваних товарів/послуг, що надаються, чи людей, які представляють певний суб'єкт господарювання. Довіра має місце у сфері даних та аналітики (D&A). Підтвердженням цьому є факт, що бізнес нині в усьому світі здійснює безпрецедентні інвестиції в нові технології, у їх власність. Маємо змогу спостерігати тенденції масового експериментування та поглинання в різних галузях – від банківського та страхового секторів до сфери телекомунікацій, охорони здоров'я, виробництва та туризму. Організації, які готові до зрушень, до позитивних змін, використовують дані, складну аналітику, робототехніку та штучний інтелект (ШІ) для створення нових цінних пропозицій і бізнес-моделей. Тож для розбудови довіри потрібно активно використовувати аналітичні дані. Головні причини втрати довіри представлено на рис. 1.

Варто зазначити, що в рамках трансформації, використовуючи значні обсяги аналітики, відповідальність за її достовірність та чіткість завжди лежить на плечах керівника. Ідеальна картина збору даних і система предиктивної аналітики прогнозування споживання будується на базі алгоритмів, сформованих за підсумками аналізу поточної ситуації. Питання формування принципів аналізу й є питанням пріоритетів компанії, які будуються на платформі аналізу ситуації та вимог регулятора. Сьогодні найбільший виклик полягає у формуванні цих даних, створенні моделі автоматизованого зняття інформації про стан мереж, передачі цієї інформації до єдиної бази даних та аналітиці всього масиву. Це могло б дати змогу отримувати інформацію про найбільш критичні, такі, що потребують заміни, мережі. Проблема в тому, що інші країни почали цей шлях 13–15 років тому, а в Україні ж для масштабного старту таких програм навіть ще не створені інвестиційні умови,

проте уряд прагне прискорити даний процес. Саме тому так важливо змінити систему інвестування та пріоритети.

Тож у будь-яких людських стосунках одним із бар'єрів може стати відсутність конструктивізму, небажання почути опонента або ж відшукати «здоровий» компроміс. Українці важливо лишатися конструктивними та економічно нейтральними. Зосереджуватися на фактах і аргументах. Максимально прибирати емоції, що могло б посилити довіру. Водночас пріоритетними є об'єктивність та відсутність фаворитизму. Переконані, що безаргументована ділова дискусія та вперте небажання знаходити першопричини можуть зумовлювати вкрай негативні зміни.

Посилюючи роботу в рамках інституту власності та довіри, Україна повільно та все ж рухається шляхом змін. Безумовно, труднощі мають місце. Але так само відчутний і прогрес. Можливість побудувати конструктивний діалог і засновані на довірі відносини власності простежуються. Звісно, цей процес непростий. Але важливо мати чітке розуміння, що це потрібно для успіху легального бізнесу та розвитку країни. Однозначно не має бути подвійної адженди. Якщо уряд дає обіцянки, то має докласти максимум зусиль задля їх дотримання. Однак важливо усвідомлювати, що довіру треба заслужити не красивими обіцянками, хоча без уміння класно говорити теж нікуди. Першочергово – всі мають виконувати обіцяне. Лише так вибудовується репутація, яка з плином часу дає можливість себе капіталізувати та монетизувати.

Висновки з проведеного дослідження. У підсумку варто зазначити, що «інституційне падіння», що характерне для України сьогодні, спричинене невизначеністю й нечіткістю основоположних правил взаємовигідного співжиття суспільства, бізнесу, органів влади на формальному та неформальному рівнях економічної агрегації, низьким

Рис. 1. Головні причини втрати довіри

Джерело: розроблено авторами

рівнем розвитку інститутів власності та довіри. Тому є нагальна потреба в реалізації адекватних для прогресивного світу інструментів змін шляхом економічної модернізації, всеохоплюючого реформування та формування загального ідеального «морального еталону» індивідуума, за яким можна було б вибудувати нові правила й норми. До того ж, як наголошує Д. Норт, слід пам'ятати, що зміни складаються з адаптації гравців до поведінки один одного в рамках правил, норм і примусів, міжособистісної довіри, що разом формують сучасну інституційну систему інноваційно-цифрового типу.

Стабільність системи забезпечують правила, які пов'язані ієрархічними залежностями. Сукупність конкретизованих правил (законодавство), неформальних обмежень та механізмів примусу до їх виконання формують правила нашого співжиття. Неформальні обмеження стійкі до виживання, оскільки саме вони становлять частину повсякденної поведінки індивідуумів. Усі традиції, довіра і соціальні умовності людей визначають стійкість цих обмежень.

Незважаючи на масштабність наявних наукових здобутків, усе ж важливо в майбутньому відпрацювати стратегію щодо реформування інститутів розвитку в частині формування високого рівня довіри, що дасть змогу підняти на новий щабель розвитку інститут власності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голобородько О.П., Краус Н.М., Краус К.М. Діагностика впливу R&D сектору вищої освіти на інновації підприємств в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6817> (дата звернення: 05.01.2020).
2. Економіка інтелектуальної власності: науково-методичні матеріали для підготовки докторантів, аспірантів і магістрів за напрямом «Інтелектуальна власність» / за ред. д.е.н., проф. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2015. 120 с.
3. Дзюблук О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 2. С. 54–69.
4. Кудряшов В.П. Современная акционерная капиталистическая собственность: сущность, эволюция, противоречия. Киев ; Одесса : Лыбидь, 1991. 197 с.
5. Леоненко П.М., Краус Н.М. Інституційні засади суспільної довіри до реформування системи управління державними фінансами. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Луцьк, 7 грудня 2017 р. Луцьк : ЛНТУ, 2017. Ч. 1. С. 305–308.
6. Манжура О.В., Краус Н.М., Краус К.М. Діагностика впливу досліджень та інноваційних розробок на трансфер технологій в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6873> (дата звернення: 10.03.2020).
7. Мельник В.П. Факторы доверия и недоверия в хозяйствовании. *Научные труды ДонНТУ. Серия «Экономическая»*. 2009. Вып. 37–1. С. 74–75.

8. Нападиста В. Феномен довіри у соціогуманітарному дискурсі сучасної України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 1(81). С. 207–222.

9. Сен-Симон А. Избранные сочинения. Москва : Соцэкгиз, 1948. Т. 1. 468 с.

10. Краус Н.М. Історія економіки та економічної думки: структурно-логічні схеми, таблиці, малюнки : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 504 с.

11. The Global Competitiveness Report 2011–2012: World Economic Forum. Editor Professor Xavier Sala-i-Martin Columbia University Chief Advisor of the Centre for Global Competitiveness and Performance. Geneva: [s. n.], 2011. 544 p. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (date of treatment: 15.01.2020).

12. The Global Competitiveness Report 2017–2018: World Economic Forum. Professor Klaus Schwab, World Economic Forum Editor; Professor Xavier Sala-i-Martin, Columbia University Chief Advisor of The Global Competitiveness. Geneva: [s. n.], 2018. 393 p. URL : http://www3.weforum.org/docs/gcr/2017-2018/Global_Competitiveness_Report_2017-2018.pdf (date of treatment: 14.01.2020).

13. Kraus N.M. Innovative economy in a globalized world: institutional basis of formation and development trajectory. Kyiv : Agrar Media Group, 2019.

REFERENCES:

1. Holoborodko O. P., Kraus N. M., Kraus K. M. (2019) Diahnostyka vplyvu R&D sektora vyshchoi osvity na innovatsiini pidpriemstva v Ukraini [Diagnosis of the impact of higher education R&D on enterprise innovation in Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy] (electronic journal), vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6817> (accessed 05 January 2020).
2. Ekonomika intelektualnoi vlasnosti (2015) [Intellectual property economics]: *naukovo-metodychni materialy dlia pidhotovky doktorantiv, aspirantiv i mahistriv za napriamom "Intelektualna vlasnist"* [scientific and methodological materials for the preparation of doctoral students, postgraduate students and masters in the field of "Intellectual property"]. Kharkiv: Pravo. 120 p.
3. Dziubliuk O. (2016) Sotsialno-ekonomichni zasady suspilnoi doviry do bankivskoho sektoru [Socio-economic principles of public trust in the banking sector]. *TNEU Bulletin*, no. 2. pp. 54–69.
4. Kudryashov V. P. (1991) *Sovremennaya aktsionernaya kapitalisticheskaya sobstvennost: sushchnost, evolyutsiya, protivorechiya* [Modern joint-stock capitalist property: essence, evolution, contradictions]. Kiev-Odessa: Lybid. (in Russian)
5. Leonenko P. M., Kraus N. M. (2017) Instytutsiini zasady suspilnoi doviry do reformuvannya systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy [Institutional foundations of public trust in reforming the public financial management system]. Proceedings of the *Aktualni problemy upravlinnia socialno-ekonomichnymy systemamy* (Ukraine, Lutsk, December 7, 2017), Part 1, Lutsk: RVV of Lutsk NTU, pp. 305–308.

6. Manzhura O. V., Kraus N. M., Kraus K. M. (2019) Diahnostyka vplyvu doslidzhenia ta innovaciinykh rozrobok na transfer tekhnologhii v Ukraini [Diagnosis of the impact of research and innovation on technology transfer in Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy] (electronic journal), vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6873> (accessed 10 March 2020).
7. Melnik V. P. (2009) Faktory doveriia i nedoveriya v khozyaystvovanii [Factors of trust and mistrust in managing]. *Scientific works of DonNTU. Series: Economic*, vol. 37-1. pp. 74–75. (in Russian)
8. Napadysta V. (2015) *Fenomen doviru u sotsio-humanitarnomu dyskursi suchasnoi Ukrainy* [The phenomenon of trust in the socio-humanitarian discourse of modern Ukraine]. *Scientific notes. IPIEND by I. F. Kuras NAS of Ukraine*, vol. 1 (81). pp. 207–222.
9. Saint-Simon A. (1948) *Izbrannye sochineniya* [Selected Works]. Moskov: Sotsekgiz. (in Russian)
10. Kraus N. M. (2013) *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: strukturno-lohichni skhemy, tablytsi, maliunky* [History of economics and economic thought: structural and logical circuits, tables, and figures manual]. Kiev: Center for Educational Literature. (in Ukraine)
11. The Global Competitiveness Report 2011–2012: World Economic Forum (2011). Geneva: [s. n.]. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (accessed 15 January 2020).
12. The Global Competitiveness Report 2017–2018: World Economic Forum (2018). Geneva: [s. n.]. Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2017-2018/Global_Competitiveness_Report_2017-2018.pdf (accessed 14 January 2020).
13. Kraus N. M. (2019) Innovatsiina ekonomika v hlobalnomu sviti: instytutsionalnyi bazys formuvannia ta traektorii rozvytku [Innovative economy in a globalized world: institutional basis of formation and development trajectory]. Kyiv: Agrar Media Group. (in Ukrainian)